

Observarea Alegerilor din Moldova

14 octombrie 2020

Pe 1 noiembrie 2020 în Moldova vor avea loc alegerile prezidențiale. Institutul Național Democratice oferă prezenta analiză a mediului pre-electoral în baza următoarelor: interviuri în profunzime desfășurate în perioada 29 septembrie - 9 octombrie cu reprezentanții guvernului din Moldova, partide politice, administrația electorală, societatea civilă, mass media și organizații de observare locale și internaționale; interacțiune continuă cu întregul spectru de actori electorali; și expertiza și relațiile Institutului dezvoltate de-a lungul ai celor 17 ani de activitate în Moldova și experiența observării internaționale a alegerilor în lume. Prezenta raport evidențiază cadrul și administrația electorală; mediul de campanie; gender și incluziune; mediul informațional; și impactul pandemiei de covid-19. NDI va continua să monitorizeze procesul general până la finalizarea acestuia.

Contextul Politic

În sistemul parlamentar din Moldova, puterile Președintelui sunt limitate în raport cu puterile Prim-ministrului și ale Parlamentului. Totuși, alegerile prezidențiale din 1 noiembrie 2020 au căpătat o semnificație politică dincolo de prerogativele funcției. Va fi doar pentru a doua oară din 2000, când Moldova a trecut de la sistem prezidențial la sistem parlamentar, că președintele va fi ales direct de alegători și nu în parlament. Alegerile directe oferă moldovenilor un interes mai mare în rezultat și înmânează câștigătorului un mandat de susținere populară. Adicional, mai mulți deputați au schimbat recent afilierea de partid, retrogradând coaliția majoritară la un statut minoritar în cadrul legislativului și complicând guvernarea. Astfel, este pe larg așteptat că alegerile parlamentare anticipate pot fi anunțate la scurt timp după scrutinul prezidențial. Aceste perspective adaugă o dinamică de campanie parlamentară care se pliază peste cursa prezidențială.

Un număr de factori de bază vor contribui la modelarea acestor alegeri. La nivel național, [cercetarea opiniei publice](#) sugerează că cei mai mulți Moldoveni privesc direcția țării ca fiind una greșită și sunt, în mare parte, nesatisfăcuți de performanța guvernării.¹ Aceste atitudini coincid cu îngrijorări că persoane bogate și fără funcții de răspundere, sau oligarhii, s-ar putea să reafirme influența lor asupra instituțiilor politice din țară. Moldovenii s-au confruntat și, în mod repetat, au respins practica când înțelegerile de după culise iau locul unui proces de luare a deciziilor transparent, responsabil și receptiv. Orice revenire la astfel de comportamente va constitui un regres democratic semnificativ.

Virusul covid-19 va necesita adaptări semnificative și va forța prioritizări complicate între dreptul democratic al cetățenilor de a vota și preocupările privind sănătatea publică. Suplimentar, covid a tensionat economia deja fragilă, intensificând necesitatea de a se baza pe ajutorul și creditele internaționale. Necesitatea susținerii externe a reanimat tensiunea între orientările pro-vestice și pro-ruse ale Moldovei. De asemenea a crescut vulnerabilitatea țării față de interferența externă. Mai mult decât atât, regiunea înconjurătoare trece prin răsturnări de situație, inclusiv escaladarea conflictului militar dintre Armenia și Azerbaidjan și protestele continue din Belarus în urma alegerilor compromise din august.

1. Public Opinion Survey: Residents of Moldova,” International Republican Institute, July 16 - August 23, 2020. https://www.iri.org/sites/default/files/iri_poll_-_august_2020_cleaned_for_release_2.pdf

Moldova are multe reușite democratice în palmares. Sondajele sugerează că alegerile prezidențiale din 2020 vor fi cu adevărat competitive, ceea ce reflectă un pluralism de bază în mediul politic. În 2014, țara a semnat Acordurile de Asociere și de Liber Schimb Profund și Cuprinzător cu Uniunea Europeană, consemnând la reforme economice, de justiție și financiare, în schimb la cooperare mai strânsă într-un spectru de arii, inclusiv un regim liberalizat de vize. Libertățile fundamentale de exprimare, întrunire și asociere sunt, în mare parte, respectate. Organizațiile societății civile joacă un rol activ în viața politică. Autoritățile au demonstrat capacitatea de a organiza alegeri care se bucură de încrederea publicului. Prim-ministrul Ion Chicu a declarat public că guvernul va face totul ce îi stă în puteri pentru a asigura că alegerile „se vor desfășura democratic” și „în concordanță cu cele mai înalte standarde internaționale”.² Aceste reușite și garanții oferă o fundație bună pentru un proces electoral prezidențial democratic.

Totuși, dincolo de provocările create de covid-19, unele chestiuni persistente legate de integritatea electorală rămân restante. Printre acestea, rămân probleme cheie participarea deplină și informată a cetățenilor care trăiesc peste hotare și a grupurilor marginalizate, precum persoanele cu dizabilități și minoritățile etnice; oferirea unui cadru corect de finanțare a campaniei; prevenirea intimidării și coruperii alegătorilor, inclusiv a locuitorilor din regiunea transnistreană; și prevenirea utilizării resurselor administrative pentru scopuri partizane. Rezolvarea acestor probleme va necesita eforturi concertate ai tuturor actorilor electorali. Mai important, va fi nevoie de dorința celor aflați la putere să ofere prioritate progresului democratic în fața câștigurilor partizane.

Un proces electoral credibil care reflectă voința alegătorilor va înmâna câștigătorului un mandat mai puternic în calitate de șef al statului, pentru a ajuta țara să navigheze provocările ce vor urma. Va seta un precedent important pentru orice alegeri din viitor. De asemenea, va demonstra cetățenilor și comunității internaționale angajamentul țării pentru un parcurs democratic, ceea ce, la rândul său, va întări stabilitatea și suveranitatea Moldovei.

Cadrul și Administrația Electorală

Cadrul legal

Cadrul legal pentru alegerile prezidențiale oferă un fundament de bază pentru alegeri credibile. De la alegerile parlamentare din 2019, au fost adoptate unele revizui, inclusiv interzicerea campaniei în ziua alegerilor, permiterea donațiilor din partea cetățenilor Moldoveni aflați în străinătate, interzicerea donațiilor de campanie din partea beneficiarilor contractelor de achiziții publice, stabilirea unor limite pentru fonduri de campanie, modificarea sistemului de rezolvare a disputelor electorale și revizuirea procesului de stabilire a secțiilor de votare peste hotare.³

Totodată, partidele politice, observatorii electorali și organizațiile societății civile (OSC) au fost de acord că mai multe reforme sunt necesare pentru a reduce incoerențele și a aduce codul mai aproape de standardele internaționale. Din alegerile prezidențiale din 2016, Curtea Constituțională, Comisia de la Veneția a Consiliului Europei și observatorii cetățenești și internaționali, au emis recomandări specifice pentru a rectifica deficiențele în lege, inclusiv ce ține de reglementările ambigue în domeniul finanțării campaniilor, mecanismele de contestații și recurs politizate și contradictorii, prevederi inadecvate referitor la abuzul resurselor administrative, lipsa de transparență în informație electorală, acces inadecvat la listele de alegători, restricții insuficiente referitor la discursul de ură și contradicțiile cu Codul Contravențional.⁴ După ani de oscilări și ajustări mărunte, parlamentul Moldovei a făcut pași pentru a implementa aceste recomandări, introducând o serie de amendamente la Cod în iulie 2020. Totuși, legislativul a eșuat, până la urmă, să voteze schimbările până la începutul sesiunii parlamentare din septembrie 2020. Cu toate că

2. “Moldovan Leadership Holds Meeting,” website of the Government of the Republic of Moldova, September 21, 2020, <https://gov.md/en/content/moldovan-leadership-holds-meeting-o>.

3. “Republic of Moldova, Presidential Election, 1 November 2020,” ODIHR Needs Assessment Mission Report, 17-21 August 2020, https://www.osce.org/files/f/documents/c/8/463023_0.pdf.

4. “Urgent Joint Opinion on Draft Law No. 263 Amending the Electoral Code, the Contravention Code and the Code of Audiovisual Media Services,” European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), August 19, 2020, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2020\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)011-e).

guvernul a exprimat către NDI că aprobarea acestor reforme este o prioritate, este improbabil ca orice schimbări să fie aplicate în cadrul scrutinului prezidențial la o fază atât de târzie a procesului.

Administrația electorală

Majoritatea interlocutorilor au privit Comisia Electorală Centrală (CEC) ca fiind competentă din punct de vedere tehnic, iar unele cercetări efectuate de OSC-uri sugerează că încrederea publică în această instituție a crescut de la ciclurile electorale precedente, chiar dacă președintele și unii membri ai Comisiei sunt noi și au experiență electorală limitată.

Finanțarea campaniei

O scrisoare circulară din partea CEC din 15 septembrie a susținut că partidele politice - care nu sunt definite direct în codul electoral în calitate de „concurenți electorali” în alegeri prezidențiale - fac subiectul aceluiași limite de donații ca și companiile și alte persoane juridice. Această interpretare, care este privită ca una ce oferă beneficii actualului deținător al funcției, va limita categoric contribuțiile partidelor către candidații proprii. Aceasta pare să exploateze un defect al cadrului legal, trădând spiritul legislației menite să limiteze influența mediului de afaceri în procesul electoral și reducând semnificativ rolul partidelor politice. Interpretarea dată are impact substanțial asupra concurenților cu strategiile de colectare de fonduri bazate pe donații mici către partide de-a lungul timpului și crează avantaje pentru candidați înstăriți, sau cei care au acces la donații mari efectuate direct în fondurile de campanie. Perioada anunțului de asemenea a fost problematică, venind cu puțin timp înainte de începutul oficial al perioadei de campanie și cu mult timp după ce majoritatea candidaților au asigurat fondurile de campanie inițiale. Curtea Supremă de Justiție a hotărât, mai târziu, că circulara dată nu are putere obligatorie, dar nu a clarificat întrebările de bază referitor la limitarea donațiilor partidelor în campanie. Perioada de campanie, astfel, a început cu o confuzie semnificativă referitor la dacă și cum această interpretare va fi aplicată. Adicional, scrisoarea circulară dată a determinat mulți interlocutori de la ONG-uri și partide de opoziție să pună la îndoială independența CEC.

Covid-19

Pandemia de covid-19 prezintă complicații substanțiale pentru administrația electorală, în special, având în vedere numărul în creștere a cazurilor confirmate. Factorii interesați în proces au exprimat o preferință puternică de a continua cu procesul electoral conform orarului, și CEC a confirmat că va urma liniile directoare emise de Comisia Națională Extraordinară în Sănătate Publică, inclusiv măsurile de distanțare socială, verificarea temperaturii la intrare în secțiile de votare, necesitatea purtării măștilor și cerința ca alegătorii să vină cu pixuri proprii. Instrucțiunile inițiale indicau că alegătorii cu temperatura de peste 37°C nu ar fi fost admiși în secțiile de votare, potențial limitând dreptul la vot al multor oameni. Pe 9 octombrie, CEC a anunțat că lucrează împreună cu Comisia asupra amendamentelor la aceste instrucțiuni, potențial oferind camere sau cabine speciale în cadrul secțiilor de votare pentru persoane cu febră. Adicional, acești alegători ar putea solicita urna mobilă, dar numai în cazul obținerii unui certificat medical. De asemenea, această opțiune nu ar fi disponibilă persoanelor care se prezintă la vot după ora 15:00 - termenul limită de solicitare a urnei mobile - în ziua alegerilor. Mai mult decât atât, legea nu oferă posibilitatea votării cu urna mobilă pentru alegătorii de peste hotare sau din regiunea transnistreană. CEC-ul și Comisia sunt încă în discuții, conform rapoartelor, referitor la metoda cea mai bună de a aborda aceste situații.

Materialele CEC încurajează cetățenii aflați în zona de risc, precum cei vârstnici și imunocompromiși, să beneficieze de posibilitatea votării cu urna mobilă. Interlocutorii au confirmat că CEC este bine dotată; totuși, migrarea semnificativă a alegătorilor către opțiunea de votare cu urna mobilă, prezintă provocări operaționale și poate suprasolicita capacitatea organelor electorale. Adicional, având în vedere că observatorii, de regulă, nu însoțesc urna mobilă de-a lungul întregului proces, votarea la domiciliu este mai puțin transparentă decât votarea în secțiile de votare și mai vulnerabilă la fraudă electorală reală sau percepută.

O subdiviziune a CEC, Centrul pentru Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE) este responsabil pentru pregătirea funcționarilor electorali ierarhic inferiori. În august, reprezentanții CICDE au consultat colegii internaționali care au organizat alegeri în perioada pandemiei pentru a învăța din experiența

acestora. În consultare cu Comisia Națională Extraordinară în Sănătate Publică, Centrul include module specifice referitoare la măsurile legate de covid în perioada pre-electorală, procedurile din ziua votării și numărării, în toate ateliere de instruire. Aceste ateliere sunt desfășurate virtual prin YouTube și teleconferințe. Centrul de asemenea publică manuale. Pentru educarea alegătorilor, CICDE lansează cinci podcast-uri, unul din care se focalizează pe măsurile covid, precum și cinci video-uri scurte.

Totuși, majoritatea interlocutorilor cu care a discutat NDI și, în special, partidele politice, au fost nefamiliarizate cu măsurile de siguranță din ziua alegerilor. Dacă alegătorii nu cunosc despre cerința măștilor sau necesitatea de a solicita urna mobilă în cazul simptomelor de covid-19, mulți ar putea fi lipsiți de dreptul de a vota în ziua alegerilor. Unii factori interesați au exprimat îngrijorări că prezența va fi mai mică din cauza pandemiei și că există posibilitatea neatingerii pragului de participare de o treime din alegători pentru ca alegerile să fie valide din punct de vedere legal.

Votarea peste hotare

Pandemia globală de asemenea crează provocări pentru votarea de peste hotare, un proces deja contencios pentru Moldova. Un număr estimat de 1,5 milioane de cetățeni, un potențial de aproape jumătate din populație de vârstă electorală, se află peste hotare. Reformele recente au încercat să abordeze criticile de lungă durată referitoare la alocarea aparent opacă și discreționară a secțiilor de votare de peste hotare și resursele inadecvate pentru aceste facilități. CEC a publicat recent pe pagina web criteriile în baza cărora determină numărul și distribuția secțiilor de votare peste hotare, o creștere în transparență de la alegerile precedente. Totuși, prezența diasporei la vot este împredictibilă și secțiile de votare de peste hotare au epuizat buletinele de vot în alegerile precedente, lipsind de dreptul la vot cetățenii din acele locații. Cadrul legal a fost recent amendat pentru a crește numărul de buletine alocate fiecărei secții de votare de peste hotare de la 3000 la 5000. Totuși, mai există îngrijorări că acest număr ar putea fi insuficient.

Covid-19 poate exacerba aceste incertitudini prin complicarea procesului de deschidere a secțiilor de votare în condiții potrivite, în special în ariile unde există limitări continue ale întrunirilor publice. Cu toate că CEC a notat că a lucrat cu Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE) și misiunile diplomatice pentru a identifica 139 de secții de votare peste hotare, la momentul evaluării, nu există garanții că acestea vor fi deschise pentru votare pe fundalul restricțiilor în creștere legate de pandemie în țările gazdă. Mobilizarea observatorilor electorali în secțiile de votare de peste hotare este dificilă, iar opoziția a exprimat îngrijorări despre transparența procesului, în special în secțiile de votare aflate în Rusia.

Liste electorale

OSC-urile și partidele de opoziție au exprimat încredere limitată în listele de înregistrare prealabilă a alegătorilor și listele electorale naționale. Observatorii au subliniat o creștere mare de înregistrări prealabile în Rusia în comparație cu cifrele din alegerile precedente. Unii observatori au criticat calitatea registrului de stat al populației din care sunt derivate listele electorale, în particular eliminarea inadecvată a persoanelor decedate. Adițional la această vulnerabilitate inerentă a unor liste electorale imprecise, liste electorale umflate pot diminua statistica ce ține de prezența la vot, ceea ce poate fi decisiv în atingerea pragului necesar dacă pandemia va diminua prezența. Chiar dacă observatorii electorali au dreptul legal de acces la liste electorale, în practică nici lista înregistrării prealabile, nici listele electorale naționale nu sunt oferite observatorilor, partidelor sau publicului în format utilizabil, ceea ce face imposibilă verificarea calității acestor liste.

Alegătorii din regiunea transnistreană

O îngrijorare sporită a fost exprimată de interlocutorii NDI cu privire la votarea locuitorilor regiunii separatiste transnistrene. CEC a stabilit 42 secții de votare speciale pentru acești locuitori, ceea ce necesită părăsirea de către aceștia a regiunii pentru a vota în ariile aflate sub controlul Guvernului Moldovei. Adițional, autoritățile de facto din Transnistria au relaxat restricțiile de călătorie legate de covid-19 pentru a permite rezidenților din Transnistria să voteze în alegerile din 1 noiembrie. Acești pași asigură dreptul la vot cetățenilor care trăiesc în regiunea transnistreană. Totuși, OSC-urile și partidele politice au susținut că în alegerile precedente, locuitorii din Transnistria au fost subiectul coruperii electorale și intimidării prin scheme de transportare organizată la secțiile de votare. Aceste incidente pretinse au fost date publicității

largi. Autoritățile în unele localități desemnate resping găzduirea secțiilor de votare speciale, invocând îngrijorări despre sănătate publică și posibilitatea apariției tensiunilor în comunitățile lor. Schimbările cadrului electoral au consolidat sancțiunile pentru coruperea alegătorilor, dar detectarea și raportarea unor astfel de incidente este dificilă. De asemenea, alegătorii bazați în regiunea transnistreană nu au acces rezonabil la informația electorală, campaniile politice și platformele politice oferite de CEC, iar unii interlocutori au pus la îndoială abilitatea acestora de a vota informat în ziua alegerilor.

Rezolvarea și adjudecarea disputelor

Sistemele clare pentru înaintarea contestațiilor și mecanisme receptive de rezolvare și remediere a disputelor sunt cruciale pentru alegeri credibile, în mod particular în eventualitatea unei competiții incorecte sau incertitudine referitor la prezența și rezultatul electoral. Observatorii au notat că actualul cadru în Moldova descrie câteva autorități suprapuse în rezolvarea disputelor - în special printre și între CEC și sistemul de justiție - și e lipsit de termeni efectivi pentru deciziile curților și un proces de recurs care să fie de o claritate definitivă. Încrederea în justiție este joasă și unele partide au spus că procesul de adjudecare este prea încet și ușor de politizat.

Observarea alegerilor

Actorii civici monitorizează întregul proces electoral, oferind protecție crucială și recomandări până la, în ziua, și după ziua alegerilor. Grupul non-partizan cetățenesc de observatori Promo-LEX a detașat 42 de observatori pe termen lung în toată țara cu șase luni înainte de ziua alegerilor și va detașa 608 observatori pe termen scurt într-un eșantion reprezentativ, aleator, în ziua alegerilor. Aceasta metodologie de observare statistică (SBO) oferă tabloul cel mai corect, rapid, bazat pe date și complet al modului de desfășurare a scrutinului. Grupul de asemenea va detașa echipe de observatori mobili în toată țara și va avea observatori în toate secțiile de votare speciale destinate alegătorilor din regiunea transnistreană și cât de mulți observatori posibil în secțiile de votare de peste hotare. Promo-LEX și multe alte organizații ale societății civile care promovează statul de drept, jurnalismul independent și guvernarea incluzivă, lucrează împreună în cadrul Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte, creând un spațiu pentru actorii democratici în care să partajeze informație și să întreprindă eforturi colective de advocacy pentru reformă electorală. Acestea sunt niște contribuții valoroase pentru integritatea procesului electoral.

Organizații internaționale, inclusiv Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa/Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, de asemenea vor observa procesul. Totuși, pandemia va limita numărul observatorilor internaționali care vor putea călători în Moldova și va restricționa deplasarea celor care vor reuși să sosească în țară, subliniind în continuare importanța monitorilor naționali și necesitatea ca grupurile internaționale să susțină, valideze și amplifice eforturilor acestora.

Recomandări

CEC, partidele politice și OSC-urile trebuie să colaboreze pentru a desfășura educația electorală comprehensivă referitoare la măsurile de siguranță anti-covid, cu atenție sporită asupra populației din zona de risc și alegătorilor aflați peste hotare.

CEC și CICDE trebuie să continue eforturile de asigurare că funcționarii electorali sunt bine instruiți cu privire la măsurile de siguranță și sunt dotați cu echipamente de protecție adecvate, în special având în vedere posibilitatea sporită a turului doi de scrutin și a alegerilor parlamentare în succesiune rapidă.

CEC trebuie să asigure că secțiile de votare au capacitate suficientă să susțină votare potențial crescută cu urna mobilă. De asemenea, trebuie să ia în considerare opțiunile de votare de rezervă pentru alegătorii care vor fi întorși de la secțiile de votare în ziua alegerilor pe motiv că prezintă simptome covid.

CEC, partidele politice, OSC și mijloacele media trebuie să identifice metode de a oferi informație electorală credibilă alegătorilor din regiunea transnistreană. Actorii politici și guvernamentali trebuie să respingă, denunțe și sancționeze neobosit orice încercări de a intimida, corupe sau manipula alegătorii, inclusiv cei din regiunea transnistreană. Pentru a exclude chiar și aparența fraudelor, transportarea organizată a alegătorilor din regiunea transnistreană trebuie evitată. Grupurile credibile din Moldova și grupurile internaționale trebuie să detașeze în ziua alegerilor observatori în secțiile de votare speciale dedicate alegătorilor din regiunea transnistreană.

CEC, ambasadele Moldovei, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene și guvernele gazdă trebuie să se coordoneze îndeaproape pentru a asigura că secțiile din străinătate se deschid, respectă cerințele electorale și îndeplinesc măsurile de siguranță.

Pentru a spori transparența și a consolida încrederea în registrul alegătorilor, CEC trebuie să facă listele de alegători și de înregistrare prealabilă disponibile OSC-urilor, partidelor politice și publicului într-un format deschis și analizabil, în corespundere cu standardele internaționale de transparență și intimitate.

Guvernul trebuie să fortifice angajamentele curente de reducere a abuzului de resurse administrative prin comunicare sistematică și publică către funcționari publici a definițiilor și penalităților pentru astfel de abuzuri.

Observatorii electorali trebuie să monitorizeze implementarea măsurilor de protecție anti-covid în ziua alegerilor pentru conformitate și consecvență, și să considere creșterea eforturilor de colectare a datelor referitoare la votarea cu urna mobilă pentru a complementa observarea directă. Organizațiile de monitorizare electorală trebuie să asigure observatorii cu echipamente de protecție și, de asemenea, instruire referitoare la îndrumările ce țin de siguranță în pandemie.

Înainte de următoarele alegeri, Parlamentul trebuie să adopte reforma legislativă introdusă în iulie, încorporând reacțiile din partea societății civile și a Comisiei de la Veneția, inclusiv:

- ▶ Raționalizarea și clarificarea procesului de contestații și recurs în domeniul electoral. Considerație continuă trebuie să fie acordată reformei justiției mai largi pentru a insufla mai multă încredere în sistemul de justiție.
- ▶ Consolidarea cadrului legal pentru a reduce abuzul resurselor administrative prin mecanisme efective de aplicare și prevederi armonizate transversal în codul electoral, contravențional, al serviciilor audiovizuale și penal.
- ▶ Revizuirea cadrului legal pentru a asigura că definiția concurenților electorali include partidele politice.

Mediul de campanie

Candidați

Perioada de campanie a început oficial la 2 octombrie. CEC a înregistrat opt candidați: Dorin Chirtoacă, Blocul Unirea; Tudor Deliu, Partidul Liberal Democrat; președintele în exercițiu Igor Dodon, afiliat cu Partidul Socialiștilor, dar înregistrat independent; Violeta Ivanova, Partidul Șor; Andrei Năstase, Partidul Demnitate și Adevăr; ex prim ministra Maia Sandu, Partidul Acțiune și Solidaritate; Octavian Țicu, Partidul Unității Naționale; și primarul de Bălți Renato Usatîi, Partidul Nostru. CEC a refuzat înregistrarea candidatului partidului Pro Moldova, Andrian Candu, în baza colectării incorecte a semnăturilor. **PROMOLEX** a consemnat că legislația și reglementările CEC, referitoare la semnături, sunt contradictorii. Organizația a punctat că CEC a ales cele mai restrictive interpretări. Candu a caracterizat decizia drept politică și neconsecventă cu deciziile CEC în privința altor cazuri.

Subiectele și strategiile campaniei

Din cauza portofoliului prezidențial limitat și bazat pe politica externă, mulți dintre interlocutori au prezis o campanie orientată spre personalități sau pe subiecte dezbinătoare de geopolitică, în dauna chestiunilor de politici. La începutul lui octombrie majoritatea candidaților încă își determinau platformele și mesajele. Câțiva dintre interlocutori au descris campania timpurie drept negativă, cu încercări de discreditare a oponentilor. Campania se așteaptă a fi extrem de competitivă, mulți prezicând că niciun candidat nu va acumula mai mult de 50% din voturi în primul tur, ceea ce va duce la o luptă, în turul doi, între doi candidați care vor obține cele mai multe voturi. Turul doi va avea loc la 15 noiembrie.

Candidații au indicat că vor recurge la televiziune, internet și, în ciuda riscurilor covid, la întâlniri de campanie cu participare personală. Pandemia va reduce din evenimentele de campanie personală directă, ceea ce va putea constitui un avantaj pentru candidații cu resurse și acces la vizibilitate la televiziune. La rândul său, aceasta ar amplifica inechitățile din segmentul media, descrise mai jos, și ar majora efectele circulării CEC privind limitarea finanțării de partid a campaniilor. În plus, limita legală a cheltuielilor de campanie în Moldova este înaltă, în contextul economiei țării, constituind aproximativ 1.2 milioane USD, ceea ce dezavantajează campaniile care mizează în primul rând pe donații mici.

Abuzul resurselor administrative

Utilizarea resurselor administrative pentru avantaj electoral este o provocare de durată a alegerilor din Moldova. NDI a remarcat câțiva pași semnificativi, meniți să abordeze asemenea reclamații. La începutul perioadei de campanie, Președintele Dodon a anunțat că va ieși în concediu pe cont propriu pe parcursul campaniei, renunțând la unele avantaje inerente ale poziției de președinte în exercițiu. Primul Ministru Chicu a vorbit despre eforturi de a limita mesajele privind inițiativele de politici sociale și economice importante, precum și de a reduce aparițiile televizate ale oficialilor guvernamentali pe parcursul campaniei electorale. Acestea sunt schimbări pozitive. Unul dintre cele mai alarmante presupuse abuzuri din campania parlamentară în 2019, amenințarea primarilor cu dosare penale cu scopul de obține suportul lor pentru partidul de guvernare, nu a ieșit la iveală până acum. Cu toate acestea, într-un raport din 1 octombrie, Promo-LEX a identificat cel puțin 23 de cazuri pe care le consideră drept utilizare incorectă a resurselor administrative, în contextul pregătirilor de campanie. Incidentele au inclus conferirea distincțiilor de stat, utilizarea funcțiilor publice pentru promovarea activităților electorale și implicarea angajaților administrației publice locale în activități electorale.⁵ Mulți din rândurile partidelor de opoziție și OSC-urilor și-au exprimat îngrijorarea că asemenea abuzuri se vor intensifica pe măsura apropierea zilei alegerilor.

Coruperea alegătorilor

Coruperea alegătorilor este o problemă persistentă. Mulți dintre interlocutori au ridicat-o în legătură cu alegătorii din Transnistria, așa cum am explicat mai sus. Un alt exemplu des menționat este o rețea de magazine, asociată cu un lider de partid, care a înaintat un candidat la funcția de președinte. Cu toate că nu au fost aduse dovezi de încălcare a legii, există îngrijorări privind manipularea electorală a cumpărătorilor în schimbul accesului la bunuri cu reduceri.

Recomandări

Partidele politice și candidații trebuie să-și concentreze campania pe soluții pentru problemele care îi îngrijorează pe cetățeni și să se abțină de la mesaje negative, personalizate și care sunt menite să divizeze.

5. "Misiunea de observare a alegerilor președintelui în Republica Moldova din 1 noiembrie, 2020" Raportul nr. 3, Promo-LEX, 1 octombrie, 2020, https://promolex.md/wp-content/uploads/2020/10/RAPORT-nr.-3_MO-Promo-LEX_APreziden%C8%9Biale_red_RomEng.pdf

Campaniile trebuie să urmărească echilibrarea necesităților de a mobiliza a cetățenilor cu protejarea sănătății publice în perioada pandemiei, prin respectarea sistemică a măsurilor de siguranță fixate de guvern.

Pe lângă pașii deja întreprinși, candidații și partidele trebuie să-și ia angajamentul să respingă coruperea și intimidarea alegătorilor, la fel ca și utilizarea resursei administrative în orice formă, inclusiv prin separarea clară a evenimentelor și declarațiilor legate de administrare și de activități de campanie. Partidele ar trebui să-i pedepsească pe cei care încalcă aceste reguli.

Înainte de alegerile următoare, regulamentele CEC și legile, care țin de colectarea semnăturilor, trebuie clarificate și armonizate. Acestea trebuie aplicate transparent, imparțial și consecvent.

Gender și Incluziune

Gender

Moldovenii au demonstrat clar disponibilitatea de a susține femeii în funcții de conducere politică. Două femei – Maia Sandu și Violeta Ivanov – sunt prezente în terenul mic al competiției candidaților prezidențiali din 2020. Zinaida Greceanii este președintele parlamentului. Greceanii și Sandu sunt președinte ale celor două partide proeminente din Moldova - Partidul Socialiștilor și, respectiv, Partidul Acțiune și Solidaritate. Modificările la codul electoral, operate în ultimii ani, au inclus cote de gen și beneficii financiare pentru plasarea femeilor pe listele de partid la alegerile parlamentare. Numărul femeilor care sunt primare și consiliere locale este în creștere constantă.

Cu toate acestea, interlocutorii au conștientizat barierele existente în calea participării politice echitabile, inclusiv folosirea evidentă a stereotipurilor culturale pentru a dăuna femeilor candidate. În contrast cu bărbații din opoziție, Sandu a îndurat atacuri personalizate ostile. Un înalt reprezentant al bisericii a pus la îndoială moralitatea ei, în cadrul campaniei prezidențiale din 2016. Un fost președinte a numit-o ”de râsul lumii” și ”rușine națională” pentru că este o femeie politiciană necăsătorită. Orientarea ei sexuală a fost pusă în discuție pentru a discredita în fața alegătorilor conservatori. Observatorii electorali și activiștii pentru drepturile femeilor au consemnat folosirea limbajului discriminatoriu de gen și în retorica campaniei curente. De exemplu, o figură publică a insistat recent în comentariile sale despre campanie asupra aspectului vizual al doamnei Ivanov. Mai mult decât atât, nici un partid politic, de guvernare sau opoziție, a părut să nu aibă strategii de țintire a femeilor în calitate de alegători.

Persoane cu dizabilități

Observatorii naționali și internaționali din alegerile precedente au consemnat că persoanele cu dizabilități nu au acces echitabil la multe dintre secțiile de votare și că necesitățile lor sunt foarte rare, dacă nu niciodată, parte a dialogului de campanie. Pentru alegerile prezidențiale din 2020, CEC a desemnat un membru responsabil de incluziunea persoanelor cu dizabilități, care va oferi facilități speciale pentru anumite tipuri de dizabilități, ca de exemplu cabine de vot pentru persoane în cărucior și buletine de vot braille. Aceștia sunt pași pozitivi. Cu toate acestea, identificarea în Moldova a unor secții de votare accesibile cu adevărat, constituie o provocare. În plus, măsurile de siguranță în privința covid-19 vor interzice deschiderea secțiilor de votare în grădinițe sau cămine, ceea ce va limita opțiunile de încăperi potrivite, mai ales în localitățile rurale. Votarea mobilă este o alternativă viabilă pentru ca persoanele cu dizabilități să participe la procesul electoral, dar necesită planificare din timp și, în cazul alegerilor prezidențiale din noiembrie, creează riscul de a copleși sistemul cu o cerere sporită.

Incluziunea LGBTI

Discursul și viziunile homofobe prevalează în Moldova. Câțiva interlocutori au consemnat rolul semnificativ al Bisericii Ortodoxe în viața politică și dominarea mesajelor axate pe valori religioase și ”familiale” în campaniile politice. În aceste condiții, comunitatea LGBTI este țintită și marginalizată din discursul politic. În plus, chiar dacă există o reglementare a discursului de ură, susținătorii incluziunii o consideră prost definită, slab aplicată și că presupune pedepse nesemnificative pentru a avea un efect descurajator.

Mai mult decât atât, reprezentanții LGBTI au consemnat o intensificare a discursului de ură pe platformele online, acolo unde sursele de informare sunt mai opace și mai dificil de monitorizat. Alegătorii transgender întâmpină o dificultate în plus - genul lor poate să nu coincidă cu informația din buletinele de identitate emise de guvern. Aceste documente sunt necesare pentru a vota, dar nu presupun schimbarea genului. În rezultat, activiștii au menționat că persoanele transgender în cele mai dese cazuri aleg să nu voteze, pentru a evita confruntări privind identitatea lor. Pe parcursul campaniei nu sunt așteptate mesaje referitoare la toleranță și antidiscriminare și nu au fost consemnate eforturi de a aborda comunitatea LGBTI.

Minoritățile etnice

Grupurile etnice majore din Moldova sunt: ucrainenii, găgăuzii, rușii, bulgarii și romii. CEC a asigurat delegația că materialele conectate cu alegerile vor fi disponibile în toate limbile minorităților, cu toate că strategiile de educare activă și țintită a alegătorilor au fost mai puțin clare. Majoritatea candidaților și instituțiilor media comunică doar în română și/sau rusă și nici un partid important nu pare să aibă strategie sistemică de abordare a regiunilor în care trăiesc grupurile etnice. Cu toate acestea, unele proiecte implementate de OSC-uri urmăresc sprijinirea transmiterii informației electorale în aceste comunități, inclusiv susținerea canalelor de televiziune etnolingvistice.

Recomandări

Partidele politice și candidații ar trebui să evite, în campanii, utilizarea stereotipurilor de tip gender și limbajul care divizează. Campaniile trebuie să facă un efort concertat de a aborda comunitățile marginalizate, prin preluarea problemelor care le afectează în discursul politic și extinderea/diversificarea susținerii pentru ele.

CEC ar trebui să întreprindă toate eforturile pentru a asigura un proces de vot cât de incluziv posibil, în ciuda dificultăților create de covid, inclusiv pregătirea materialelor în limbile minorităților și identificarea secțiilor de votare care sunt accesibile cetățenilor.

CEC, Consiliul Audiovizualului, alte autorități electorale, observatorii electorali și alte grupuri ale societății civile trebuie să monitorizeze activ, să expună și să denunțe orice aplicare a discursului de ură în procesul electoral.

Înainte de alegerile următoare, parlamentul ar trebui să îmbunătățească cadrul legal pentru a fortifica reglementările referitoare la discriminare în perioadele electorale, inclusiv prevederea unor pedepse potrivite pentru discursul de ură și asigurarea protecției persoanelor LGBTI ca și categorie aparte.

Spațiul informațional și media

Televiziunea

Cei mai mulți dintre moldovenii află știrile de la posturile de televiziune. Legislația reglementează câteva aspecte ale acoperirii televizate a campaniei, pentru a asigura corectitudinea. Aceasta prevede ca difuzorii să respecte principiul "balanțării" la acoperirea electoralei și în plus, să ofere tuturor competitorilor câte un minut gratis și câte două minute contra plată, pe zi, pentru prezentarea platformelor electorale. Televiziunea publică, Moldova 1, este obligată să difuzeze dezbateri, la care ar trebui să participe toți candidații. În acest an, din cauza riscurilor asociate cu covid legate de organizarea dezbaterilor electorale multiple, s-a decis ca și alte canale să retransmită dezbaterile de la Moldova 1.

Grupurile watchdog ale societății civile, diplomați și unii reprezentanți media CSO au subliniat lacune în aceste garanții. Consiliul Audiovizualului este responsabil să aplice cerința abordării balanțate în privința știrilor, cu amenzi monetare. Interlocutorii au menționat că în practică aplicarea normelor de către Consiliu este politizată, iar amenzile sunt prea mici pentru a fi eficiente. Cele câteva minute gratuite sunt ne semnificative, date fiind posibilitățile diferite ale candidaților de a cumpăra timp de publicitate

electorală. NDI a consemnat că prețul pentru timpii de antenă este similar cu cel din țările bogate din Vest, ceea ce limitează accesul anumitor candidați. Președintele Dodon a declarat că nu va participa la dezbateri electorale, cel puțin înaintea turului I, fapt ce va micșora valoarea informativă a acestor evenimente.

Accesul echitabil la media este pus în pericol cel mai mult de concentrarea proprietății canalelor media în câteva mâini și de practica celor mai mari canale de televiziune de a difuza știri extinse, favorabile candidaților simpatizați de proprietar. Grupurile de opoziție susțin că întâmpină dificultăți de a accesa aceste canale de televiziune. Monitorii media din partea societății civile au confirmat că difuzorii, considerați drept apropiați președintelui în exercițiu, îi acordă o acoperire disproporționată și copleșitor de pozitivă, în calitate sa de candidat.⁶ Este de așteptat ca cele mai populare canale rusești, care difuzează în Moldova, să favorizeze de asemenea președintele în exercițiu. Canalele din Rusia atrag telespectatorii prin conținutul scump în producție, care este greu de realizat de canalele din Moldova. Filiala moldovenească Sputnik realizează materiale pentru radiodifuzorii din Moldova. Câteva instituții media independente produc materiale imparțiale și desfășoară jurnalism de investigație. Cu toate acestea, ele se zbat în competiția cu instituțiile deținute de oameni înstăriți și cu cele care difuzează producție rusă. O barieră adițională pentru posturile de televiziune independente și cu lipsă de resurse o constituie tarifele lunare de transmisiune digitală, fără de care acoperirea națională este imposibilă.

Platformele online

Având niveluri mari de penetrare prin internet pe teritoriul Moldovei, platformele online sunt utilizate din ce în ce mai mult în comunicarea cu alegătorii. După alegerile naționale precedente, Facebook a devenit mai populară decât rețelele de socializare ruse Odnoklassniki și VKontakte. Conform opiniei interlocutorilor NDI, Telegram este o conductă majoră de știri politice, inclusiv pentru știrile derutante și false și, în calitate de aplicație de mesagerie online, este greu de monitorizat și are un nivel de protecție scăzut.

Dezinformarea și discursul de ură

Dezinformarea, deja răspândită în discursul politic, se poate intensifica odată cu apropierea de ziua alegerilor. Înainte de alegerile parlamentare din 2019, Facebook a închis 200 de conturi și pagini din Moldova, care au fost create în numele unor oameni și grupuri civice reale, dar care manipulau dezbaterile publice.⁷ În septembrie 2020, Facebook a suspendat conturi din Rusia care ținteau moldovenii pentru a-i antrena coordonat în comportamente neautentice.⁸ De exemplu, Sandu a fost fals acuzată de deturnarea fondurilor Uniunii Europene în afara Moldovei și de vânzarea pământului către străini. Organizațiile societății civile și alți actori au prezis, la fel ca în cazul alegerilor din trecut, că atacurile de dezinformare vor invoca stereotipurile negative referitoare la femei, persoanele LGBTI și la alte grupuri marginalizate și că aceste mesaje vor fi confirmate de predicile Bisericii. La începutul lunii octombrie, 58 de ONG-uri, dar și alte grupuri, au lansat un apel public de atenționare privind dublarea numărului de cazuri a discursurilor de ură pe parcursul ultimilor doi ani. Apelul îndemna politicienii, susținătorii lor și instituțiile media să promoveze un discurs public echilibrat. Dezinformarea și discursul de ură vor veni, cel mai probabil, prin canalele media tradiționale și online. Sursele de dezinformare se așteaptă că vor fi variate, Kremlinul fiind și el unul dintre părtași. Interlocutorii au vorbit despre "ferme de trolli" moldovenești, dar și din străinătate, care sunt grupuri organizate de utilizatori internet care se mobilizează pentru sabotarea interacțiunilor politice online.

---

6. "Monitorizarea mass-media (*presa on-line*) în perioada electorală și în campania electorală pentru alegerile prezidențiale 2020," Raport nr. 1, API, 15 – 30 septembrie 2020, http://api.md/upload/files/Raport_de_monitorizare_nr_1_.pdf; and "Monitorizarea Mass-Mediei în Perioada Electorală și Campania Electorală pentru alegerile prezidențiale din 1 noiembrie 2020," Raport nr.1, IJC, 14 - 28 septembrie 2020, http://media-azi.md/sites/default/files/Raport%20nr1%202020_prezidentiale.pdf.

7. "Copycat Hacks: Moldovan Facebook Trolls Used Russian Tactics To Promote Kremlin Foes," Radio Free Europe/Radio Liberty, February 27, 2019, <https://www.rferl.org/a/moldovan-facebook-trolls-used-russian-tactics-to-promote-kremlin-foes/29793394.html>.

8. Removing Coordinated Inauthentic Behavior, Facebook website, September 24, 2020, <https://about.fb.com/news/2020/09/removing-coordinated-inauthentic-behavior-russia/>.

Recomandări

- Consiliul Audiovizualului trebuie să își îndeplinească responsabilitățile de a aplica legislația în mod transparent, imparțial și proactiv.
- Toți tele și radiodifuzorii trebuie să consulte standardele internaționale acceptate pentru acoperirea alegerilor și să se conformeze acestor principii.⁹
- Candidații trebuie să se folosească de orice ocazie pentru a participa la dezbateri publice.
- Facebook și alte platforme online trebuie să colaboreze îndeaproape cu OSC-urile din Moldova pentru a diminua manipularea informațională. Platformele trebuie de urgență să identifice, elimine și să notifice consumatorii despre comportamente improprii coordonate, dar și să îmbunătățească fact-checking-ul.
- Comunitatea internațională ar trebui să intensifice suportul către instituțiile media independente și OSC-urile care desfășoară activități de monitorizare media și a rețelelor de socializare.
- Observatorii internaționali și naționali, OSC-urile și partidele trebuie să capitalizeze eforturile existente de a monitoriza rețelele de socializare și platformele online, de a demasca dezinformarea și comportamentul impropriu coordonat și de a pleda pentru politici mai responsabile în fața platformelor.

Mulțumiri

NDI dorește să își declare aprecierea pentru National Endowment for Democracy (NED), care a susținut această analiză, la fel ca și alte eforturi de analiză a alegerilor, în derulare, ale Institutului. NDI este o organizație non-profit și nepartizantă, care lucrează întru susținerea și fortificarea instituțiilor democratice din întreaga lume prin participare cetățenească, deschidere și responsabilitate în guvernare. NDI a organizat mai mult de 250 misiuni de observare și evaluare internațională în mai mult de 65 de țări. Prezenta evaluare a Institutului privind mediul electoral din Moldova este realizată conform *Declarației Principiilor pentru Observarea Internațională a Alegerilor*. Pentru mai multe informații despre NDI și programele sale, vă rugăm să vizitați www.ndi.org.

Autori: Președintele Institutului Royal United Services, Rt. Hon. Sir David Lidington, KCE CBE; Directorul regional NDI pentru programele din Europa, Laura Jewett; Director Senior NDI pentru Moldova, Andrew Young; Directorul-adjunct regional NDI pentru programele din Eurasia, Katie Fox și Directorul de programe NDI pentru Alegeri, Julia Brothers.

⁹ E.g., “Guidelines for Electoral Broadcasting in Transitional Democracies,” Article 19, August 1994 (Reprinted April 1997), <https://www.article19.org/data/files/pdfs/tools/electionbroadcastingtrans.pdf>.